

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Барилевич О.М.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто стан сільського господарства України за підсумками 2014 року. Показаний внесок сільського господарства у ВВП країни. Проаналізовані показники виробництва і урожайності основних сільськогосподарських культур та виробництва основних видів продукції тваринництва. Наведені економічні результати сільськогосподарського виробництва. Охарактеризований стан зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. За результатами аналізу визначені основні проблеми, з якими останнім часом стикається галузь, та наведені питання, які потребують першочергового вирішення як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств.

Ключові слова: сільське господарство, ВВП, виробництво, зовнішня торгівля, інвестиції.

Постановка проблеми. Сільське господарство нині входить до числа найбільш перспективних галузей української економіки. Україна поступово перетворюється на впливового гравця світового аграрного та продовольчого ринків, посідаючи провідні місця у торгівлі зерновими та олійними культурами, експортуючи значні обсяги соняшникової олії та молочної продукції. Однак недостатня та невідповідна законодавча база, а також відсутність реального фінансування агропромислового комплексу України (незважаючи на формальне існування програм державної підтримки) стримують розвиток підприємств аграрного сектора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням перспектив розвитку сільського господарства уже тривалий час займаються українські вчені, серед яких О.М. Бородіна, І.Р. Залуцький, В.К. Збарський, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, Б.Й. Пасхавер, А.Ю. Пікус, В.М. Зубець, Присяжнюк, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, М.П. Талавира, М.М. Федоров, В.В. Юрчишин та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить ґрунтовний аналіз, здійснений у працях наведених авторів, проблема ефективного розвитку сільського господарства потребує подальших теоретико-методологічних досліджень та практичних розробок.

Мета статті. Розглянути сучасний стан сільського господарства України, окреслити основні проблеми і напрямки розвитку.

Виклад основного матеріалу. За підсумками 2014 року серед п'яти секторів, які здійснюють основний внесок у ВВП країни, включаючи оптову і роздрібну торгівлю та ремонт автотранспорту,

переробну промисловість, транспорт, складське господарство, поштову і кур'єрську діяльність, операції з нерухомістю) лише індекс обсягу сільськогосподарського виробництва показав зростання на 2,9%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 4,1%, у господарствах населення – на 1,2% [1].

За підсумками 2014 року було зібрано зерна 63,8 млн. тонн, що на 2,4% більше, ніж минулого року. Це зростання в основному було забезпечене за рахунок збільшення збору пшениці і ячменю. Проте об'єми вирощування кукурудзи зменшилися на 7,8% і насіння соняшнику на 7,7%. У той же час на 44% виросло виробництво цукрового буряка і на 8,4% виросло виробництво картоплі. На 2,6% виріс збір урожаю всіх овочів (табл. 1).

Індекс виробництва продукції рослинництва у 2014 р. порівняно з 2013 р. становив 103,1%, у т.ч. в аграрних підприємствах – 103,9%, у господарствах населення – 101,9% [1].

Що стосується продукції тваринництва, то, поряд із зменшенням поголів'я (великої рогатої худоби на 3,4%, у т.ч. корів на 3,2%, свиней на 1,9% і птахів на 1%), спостерігається деяке зростання виробництва продукції (м'яса (в основному за рахунок м'яса птиці) – на 4,3%, яєць – на 4,3%, молока – на 0,4%) (табл. 2).

Таким чином, у 2014 р. індекс виробництва продукції тваринництва порівняно з 2013 р. становив 102,0%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 104,6%, у господарствах населення – 100,0%.

Щодо економічних результатів від сільськогосподарського виробництва, то, за даними Держстату, фінансовий результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств (крім малих)

Таблиця

Внесок основних секторів економіки у ВВП України, 2014 рік, млн. гривень

№	Показник	2014 р. (у цінах 2013 р.)	Питома вага, %	2014 до 2013, %
1	Оптова і роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і автомобілів	185 044	13,6%	-12,8%
2	Переробна промисловість	145 180	10,6%	-12,0%
3	Сільське, лісове і рибне господарство	132 526	9,7%	2,9%
4	Транспорт, складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність	97 632	7,2%	-6,6%
5	Операції з нерухомістю	92 261	6,8%	-3,2%
6	Освіта	76 210	5,6%	-6,2%
7	Державне управління і оборона; обов'язкове соціальне страхування	70 007	5,1%	-10,2%
8	Добувна промисловість і розробка кар'єрів	69 729	5,1%	2,2%
9	Фінансова і страхова діяльність	63 232	4,6%	-4,5%
10	Охорона здоров'я і надання соціальної допомоги	50 148	3,7%	3,7%
	ВВП	1 365 123	100%	-6,8%

Джерело: розраховано на основі [2]

у 2014 р. становив 34,5 млрд. грн. прибутку проти 12,3 млрд. грн. у 2013 р., рівень рентабельності (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 26,3% проти 11,4% у попередньому році. Прибутки від виробництва продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві отримали 81,5% підприємств, у середньому на одне підприємство сума прибутку становила 5,8 млн.

Рис. 1. Товарна структура експорту товарів з України за 2014 рік

Джерело: побудовано за даними [4]

грн. (у 2013 р. – відповідно 64,3% і 3,2 млн. грн.). Водночас 18,4% підприємств отримали від сільськогосподарського виробництва збитки, сума яких у розрахунку на одне підприємство становила 3,5 млн. грн. (у 2013 р. – відповідно 31,2% і 2,2 млн. грн.) [3].

Результати аналізу зовнішньоекономічної діяльності дають змогу зробити висновок, що впродовж 2010-2014 рр. питома вага аграрної продукції в загальному експорті зросла з 9,9 до 17,3 млрд. дол. США. Її частка у 2014 році, відповідно, становила близько 28% (рис. 1).

Завдяки стабільному попиту вітчизняне зерно пшениці, ячменю, кукурудзи, а також насіння соняшнику, ріпаку і сої Україна продовжує займати провідні позиції на світовому агропродовольчому ринку. Так, Україна поставляє на світовий ринок більш як 15% кукурудзи і понад 10% зернових, поступаючись за експортом сільгосппродукції тільки США [5].

За підсумками 2014 року лідером експорту серед зернових культур є кукурудза, обсяг продажу якої сягнув понад 14,9 млн т, забезпечивши перше місце серед експортних культур [6].

Високий попит на українську кукурудзу та інші зернові спостерігається в країнах Азії та Північної Африки. Це відкриває значні перспективи розширення ринку збуту для вітчизняної аграрної продукції. Так, найбільші обсяги експортних поставок пшениці на азієському напрямку у 2014 році здійснювались до Пакистану, Південної Кореї, Таїланду, Ізраїлю, Бангладешу, Індонезії, Йорданії, Філіппін, Ємену. Разом ця група країн Азії забезпечила близько 86 % всього експорту вітчизняної пшениці. На африканському континенті значними споживачами української пшениці традиційно виступають Єгипет, Марокко, Туніс, Кенія, Лівія, Південна Африка. Загалом вітчизняні компанії

Таблиця 1

Виробництво та урожайність основних сільськогосподарських культур у 2014 році

Культури	Валовий збір			Зібрана площа			Урожайність	
	тис. т	2014 р. до 2013 р.		тис. га	2014 р. до 2013 р.		ц з 1 га	(+, -) до 2013 р.
		+, -	у %		+, -	у %		
Зернові та зернобобові культури – всього*	63798,0	1512,7	102,4	14616,6	-710,7	95,4	43,6	3,0
у тому числі								
пшениця	24101,9	2174,1	109,9	6007,6	-315,8	95,0	40,1	5,4
ячмінь	9043,4	1691,5	123,0	3002,4	-59,3	98,1	30,1	6,1
кукурудза на зерно	28452,2	-2409,8	92,2	4621,1	-196,0	95,9	61,6	-2,5
Цукрові буряки (фабричні)	15553,0	4763,6	144,2	329,6	59,1	121,8	471,9	73,0
Соняшник на зерно (у вазі після доробки)	10102,0	-839,2	92,3	5209,0	202,7	104,0	19,4	-2,5
Соя	3871,4	1130,7	141,3	1792,3	455,1	134,0	21,6	1,1
Ріпак	2199,2	-136,1	94,2	865,2	-122,5	87,6	25,4	1,8
Картопля	23692,8	1841,3	108,4	1342,7	-27,3	98,0	176,5	17,0

Джерело: [1]

Таблиця 2

Виробництво основних видів продукції тваринництва у 2014 році

Вид продукції	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення		Частка населення, %	
	2014 р.	у % до 2013 р.	2014 р.	у % до 2013 р.	2014 р.	у % до 2013 р.	2014 р.	2013 р.
М'ясо*, тис. т	3342	104,3	1975,1	106,4	1366,9	101,5	40,9	42,0
Молоко, тис. т	11230,5	100,4	2663,4	104,1	8567,1	99,3	76,3	77,1
Яйця, млн. шт.	19909	104,3	12794,1	105,8	7114,9	101,6	35,7	36,7

* Реалізація худоби та птиці на забій (у живій вазі)

Джерело: [1]

контролюють понад 30% ринку зернових в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Частка імпорту українських зернових в деяких із цих країн перевищує 70% [5].

Поступово збільшується експорт до країн Європейського союзу, хоча це здебільшого різні види сировини. Найвагоміша частка в експорті припадає на кукурудзу, пшеницю і соняшникову олію. Так, у 2014 році країни Європи стали найбільшими споживачами кукурудзи (7,0 млн т, або майже 47% усього експорту). Основним покупцем кукурудзи і пшениці в Європі є Іспанія, сої – Італія, насіння ріпаку та макухи – Франція.

На сьогодні 213 українських підприємств здійснюють експорт сільськогосподарської продукції до країн-членів ЄС [7]. Фактором, який сприятиме подальшому нарощуванню аграрного експорту до країн ЄС та зміни його якісної структури є підвищення вимог безпечності та якості харчових продуктів і сировини за рахунок впровадження на підприємствах систем управління якістю (ISO) та систем управління безпечністю харчових продуктів (HACCP).

Негативною тенденцією зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією є те, що в структурі аграрного експорту останніх років суттєво підвищилася частка продуктів рослинного походження, та зменшилася частка готових харчових продуктів, жирів, олій тваринного і рослинного походження, відповідно, а також живих тварин і продуктів тваринного походження. Хоча найбільший інтерес для України представляє саме продукція сільськогосподарської переробки, виробництво та експорт якої забезпечує високу додану вартість і є стратегічним пріоритетом для держави та одним із важливих якісних критеріїв економічної оцінки ступеня конкурентоспроможності розвитку агропромислового комплексу.

Ще однією із проблем є відтік іноземних інвестицій з України. Так, за 2014 рік з сільського, лісового та рибного господарств України було виведено понад 245 млн. доларів прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що дорівнює близько 29% від загального їх обсягу [8]. Даний процес вплинув і на фінансування польових робіт у 2015 році.

Багато потенційних іноземних інвесторів утримуються від інвестування в аграрний сектор, мотивуючи це насамперед нестабільністю законодавства, надмірним податковим тиском, нестабільністю на валютному ринку, неготовністю більшості українських партнерів дотримуватися договірних зобов'язань, нечіткою роботою судової системи та іншими факторами, що формують інвестиційний клімат держави [5].

Погіршення ситуації у сільському господарстві зумовлене не лише дефіцитом фінансових ресурсів, а і низьким попитом харчової промисловості

та низькою купівельною спроможністю населення. Негативно вплинула на розвиток галузі також заборона експорту до Росії, наслідком якої стало суттєве скорочення виробництва молока та яєць.

Отже, серед основних факторів, які, незважаючи на певні позитивні зрушення, стримують зростання галузі і гальмують розвиток сільськогосподарських підприємств можна виділити наступні:

- недостатність і/або недоступність фінансових ресурсів;

- високі ціни на пальне і посівний матеріал, зношеність матеріально-технічної бази, і, як наслідок, висока собівартість виробництва і низька його ефективність;

- здебільшого низька дохідність виробництва, що стримує його модернізацію, розвиток інноваційних процесів;

- невідповідність продукції міжнародним стандартам якості і, відповідно, низька її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках;

- експорт сировини та напівфабрикатів, зумовлений відсутністю або недостатністю потужностей для їх ефективної переробки та подальшої реалізації;

- нестабільна політична ситуація і військові дії на Сході, що спричинило падіння виробництва у Донецькій і Луганській області і вплинуло на його скорочення по всій Україні.

Висновки і пропозиції. Не зважаючи на велику кількість проблем, сільське господарство України все ж має значний потенціал розвитку, що обумовлено, в першу чергу, наявністю родючих ґрунтів та сприятливого клімату. Але для того, щоб Українське сільське господарство стало дійсно конкурентоспроможним, необхідний цілий комплекс рішень, які стосуються як внутрішнього розвитку, так і експортних можливостей. Зокрема, потребують поліпшення умови розвитку бізнесу в Україні шляхом удосконалення законодавчої бази, створення ефективного захисту прав власності для інвесторів, вирішення питань щодо фінансування аграріїв до початку збирального сезону. Потрібно забезпечити розвиток соціальної інфраструктури, логістичної системи, створити потужну елеваторну базу. Необхідні конкретні кроки щодо розвитку біопаливної промисловості, що дозволить створювати продукцію з доданою вартістю, забезпечить додаткові робочі місця і надходження до бюджету. Важливим завданням є приведення українського законодавства щодо якості продукції у відповідність до європейських вимог, проведення сертифікації підприємств галузі, застосування стандартів якості та безпечності продукції згідно з міжнародними вимогами, що дозволить підвищити імідж та конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках.

Список літератури:

1. Стан сільського господарства у 2014 році [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://ukrstat.gov.ua>
2. Валовий внутрішній продукт за 2014 рік. (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://ukrstat.gov.ua>
3. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у 2014 році (попередні дані) [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://www.agroua.net/news/index.php?nd=14&monthsel=04&years=2015/>
4. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2014 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://ukrstat.gov.ua>
5. Зоря А. Щоб інвестиції принесли урожай / А. Зоря, К. Звягіна // Агробізнес. – 2015. – № 6 (301). – С. 18-20.
6. Кернасук Ю. Де чекають українського аграрія / Ю. Кернасук // Агробізнес. – 2015. – № 3 (298). – С. 10-14.
7. Олексій Павленко: Розвиток агропромислового комплексу – ключ до соціально-економічної і фінансової стабільності нашої країни [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://www.agroua.net/news/index.php?nd=20&monthsel=04&years=2015>
8. Обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України зменшився на третину за останній рік, – УКАБ [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації : <http://www.agroua.net/news/index.php?nd=07&monthsel=04&years=2015>

Бариллович Е.М.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

Аннотация

Рассмотрено состояние сельского хозяйства Украины по итогам 2014 года. Показан вклад сельского хозяйства в ВВП страны. Проанализированы показатели производства и урожайности основных сельскохозяйственных культур и производства основных видов продукции животноводства. Приведены экономические результаты сельскохозяйственного производства. Охарактеризовано состояние внешней торговли сельскохозяйственной продукцией. По результатам анализа определены основные проблемы, с которыми в последнее время сталкивается отрасль, и приведенные вопросы, которые требуют первоочередного решения, как на уровне государства, так и на уровне отдельных предприятий.

Ключевые слова: сельское хозяйство, ВВП, производство, внешняя торговля, инвестиции.

Barylovych O.M.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STATE AND PROBLEMS OF UKRAINIAN AGRICULTURE DEVELOPMENT

Summary

The state of agriculture of Ukraine on the results of 2014 is considered. Contribution of agriculture in GDP of the country is shown. The indexes of production and productivity of basic agricultural cultures and production of basic types of products of stock-raising are analysed. Economic results of agricultural production are brought. The state of the external trade of an agricultural produce is described. As a result of an analysis, the basic problems that industry faces are described, and the main items that should be considered in the first place both at the level of the state and at the level of separate enterprises are certain.

Keywords: agriculture, GDP, production, foreign trade, investments.

УДК 658.15

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОНОВЛЕННЯ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Біла Г.І.

Національний університет «Львівська політехніка»

Досліджено сучасний стан технологічного оновлення машинобудівних підприємств. Представлено показники технологічного оновлення машинобудівних підприємств. Розглянуто джерела фінансування технологічного оновлення, їх структуру. Виявлено взаємозв'язок між індексом інвестицій та індексом виробництва машинобудівної продукції.

Ключові слова: машинобудівні підприємства, технологічне оновлення, інвестиційний клімат, фінансування, інноваційна діяльність

Постановка проблеми. Вітчизняні машинобудівні підприємства визначають рівень науково-технічного прогресу у всіх секторах економіки України, забезпечуючи засобами праці галузі як виробничої і невиробничої сфер, а населення – предметами споживання. Машинобудування є однією із найбільш важливих, потужних і перспективних галузей промисловості, оскільки сприяє технічному оснащенню, механізації та автоматизації процесів виробництва [1]. Науковець Федулова Л.І., зазначає, що машинобудування, у сучасній ринковій економіці, будучи великим комплексом, становить основу технологічної, економічної і політичної незалежності держави. Від розвитку машинобудування залежить конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [2, с. 22]. На даний момент машинобудівний комплекс України знаходиться у важкому стані. Причинами цього є ряд факторів: ситуація на Сході країни, недостатня інноваційність продукції, порівняно з іноземними ана-

логами, зменшення купівельної спроможності населення, втрата частини ринків збуту і т.д. Дослідження сучасного стану технологічного оновлення набуває особливою актуальності за сучасних умов, яке будучи рушійним важелем розвитку машинобудування, сприятиме виведенню галузі на новий, якісний рівень, і запуску механізму зростання і в інших галузях економіки. Тобто, технологічне оновлення машинобудування не тільки сприяє забезпеченню структурних зрушень в інших галузях промисловості, але і розширення її інноваційного та виробничого потенціалу. Актуальність технологічного оновлення вітчизняного машинобудування посилюється і перспективами розвитку галузі, які окреслені Угодою про асоціацію з ЄС, відповідно до якої українські стандарти якості продукції мають бути прирівняні до європейських, що вимагатиме додаткових капіталовкладень у галузь [3]. Отож, для підвищення рівня економічного розвитку України виникає необхідність у проведенні технологічного оновлення, дослідженні